

Op naar een sekspositieve toekomst! Waarom een positieve benadering van seksualiteit zo belangrijk is in het seksuele vormingsonderwijs

Margreet de Looze¹ & Jenneke van Ditzhuijzen^{1,2}

¹ Afdeling Interdisciplinaire Sociale Wetenschap, Faculteit Sociale Wetenschappen, Universiteit Utrecht, Nederland

² Amsterdam UMC, Amsterdam, Nederland

Samenvatting

Een positieve benadering van seksualiteit, waarin niet alleen aandacht is voor de risico's van seks, maar juist ook voor thema's als seksueel plezier en *consent*, is essentieel voor een gezonde ontwikkeling van seksualiteit bij jongeren. Het draagt bij aan plezierige seksuele ervaringen, aan de algemene gezondheid van jongeren, aan veilige seks, gendergelijkheid en preventie van seksueel geweld. Hoewel steeds meer scholen een positieve benadering van seksualiteit nastreven in hun seksuele vormingsonderwijs, voelen docenten seksuele vorming zich vaak niet voldoende voorbereid om deze lessen te geven. In dit artikel betogen wij dat er meer onderzoek moet komen naar de manier waarop positieve seksuele vorming het best geïmplementeerd kan worden op middelbare scholen.

In 2012 was Ine Vanwesenbeeck toen net aangesteld als bijzonder hoogleraar Seksuele Ontwikkeling, Diversiteit en Gezondheid, één van de grondleggers van het vak *Jongeren en Seksualiteit* - later *Youth and Sexuality* - aan de Universiteit Utrecht. Een vak waarin de seksualiteit van jongeren vanuit biopsychosociaal perspectief wordt belicht en waarin Ine een prominente plaats bleef houden vanwege haar expertise op het brede veld van gender en seksualiteit. De afgelopen tien jaar hebben wij dit mooie vak, wat tot één van de populairste keuzevakken is geworden van de bacheloropleiding Interdisciplinaire Sociale Wetenschap, mogen verzorgen. Met het verstrijken van de jaren viel ons echter iets op: het was stuitend hoe weinig studenten wisten over bepaalde onderwerpen, en ook hoe verontwaardigd zij hier zelf over waren. Jaar in, jaar uit keken verbaasde gezichten ons aan vanuit de collegezaal, wanneer we thema's zoals vrouwelijke seksualiteit, *consent* en seksueel plezier bespraken. Boos of verdrietig hoorden wij studenten verzuchten: "Waarom wist ik dit niet?" en "Had ik dit maar eerder geweten!"

Hoe kan het dat in een land als Nederland, dat met haar pragmatische, liberale, zogenaamde 'Nederlandse

aanpak' van seksuele vorming en sinds lange tijd gezien als een voorloper en voorbeeld op het gebied van seksuele vorming (Ferguson, Vanwesenbeeck, & Knijn, 2008; Vanwesenbeeck, 2020), jongeren relatief weinig weten over deze onderwerpen? Het staat in schril contrast met de topospositie die Nederlandse jongeren internationaal gezien innemen wat betreft hun seksuele gezondheid, en dan in het bijzonder hun anticonceptiegebruik. Binnen Europa en Noord-Amerika is er geen land waarin meisjes vaker de pil gebruiken dan in Nederland, en het percentage jongeren dat géén voorbehoedmiddelen gebruikt is alleen in Denemarken lager (Inchley et al., 2020). Ook wat betreft tienerzwangerschappen scoort Nederland bijzonder laag (World Bank, 2021). Een veel genoemde verklaring hiervoor is dat vrijwel alle jongeren seksuele vorming krijgen wat betreft de risico's van seks. Op dit vlak doen jongeren en het seksuele vormingsonderwijs in Nederland het dus eigenlijk heel goed. Maar een kanttekening die hier dus bij geplaatst kan worden, is dat de positieve kanten van seks, waaronder seksueel plezier, en thema's zoals *consent* en diversiteit, nog vaak onderbelicht zijn. Hoewel er de laatste jaren wel degelijk een kentering gaande is in het seksuele vormingsonderwijs en er mooie programma's ontwikkeld zijn die wél uitgebreid stilstaan bij deze thema's, laat onderzoek zien dat onze anekdotische ervaring binnen het vak *Youth and Sexuality* niet op zichzelf staat. In recent onderzoek gaven jongeren aan dat zij niet tevreden zijn over het seksuele vormingsonderwijs dat zij krijgen (De Graaf et al., 2017) en dat zij méér les willen krijgen over thema's zoals sek-

Dr. M. de Looze, is universitair docent Interdisciplinaire Sociale Wetenschap, Universiteit Utrecht

Dr. J. van Ditzhuijzen is universitair docent Interdisciplinaire Sociale Wetenschap, Universiteit Utrecht & onderzoeker Amsterdam UMC

Correspondentieadres: M.E.deLooze@uu.nl

sueel plezier, *consent* en diversiteit (Cense et al., 2019; 2020).

Het belang van een positieve benadering in seksuele vorming

Waarom is het zo belangrijk dat seksuele vorming niet alleen gaat over het voorkomen van risico's zoals ongewenste zwangerschappen en soa's, maar juist ook over het bevorderen van seksueel plezier? Een eerste voor de hand liggende reden is dat seksueel plezier nu juist een belangrijke factor is in het voorkomen van onveilige seks. Zo blijkt uit onderzoek dat *pleasure-based* seksuele vorming samenhangt met condoomgebruik, anticonceptiegebruik en het voorkomen van ongewenste zwangerschappen en soa's (o.a., Hanbury & Eastham, 2016; Higgins & Hirsch, 2008; Scott-Sheldon & Johnson, 2016; zie ook vooral Laan et al., 2021). Maar sekspositieve seksuele vorming heeft daarnaast nog verder reikende doelen, zoals het bespreekbaar maken van genot en grenzen, het versterken van de eigen regie, en het tegengaan van ongelijkheid tussen seksuele partners. Het werken aan deze doelen kan een veel dieper, meer blijvend, en breder effect hebben op de seksuele gezondheid en het welzijn in het algemeen. Zo toont onderzoek overtuigend aan dat een positief seksueel zelfbeeld en seksuele *self-efficacy* in sterke mate bijdragen aan seksuele gezondheid (bijvoorbeeld Boydell et al., 2021; Haberland & Rogow, 2015; Kågsten & Van Reeuwijk, 2021, Maas & Lefkowitz, 2015; Vanwesenbeeck et al., 2021). Het praten over seks en *consent* kan helpen in de preventie van seksuele grensoverschrijding (Hirst, 2012; Kettrey, 2018), en meer gelijkheid tussen seksuele partners hangt sterk samen met een hoger welzijn van beide partners (Ford et al., 2019).

Bovendien reikt de invloed van sekspositieve seksuele vorming verder dan individuele seksuele en algehele gezondheidsuitkomsten. Zo draagt het bij aan het sociale klimaat op scholen (Vanwesenbeeck, 2020). Door positieve seksuele vorming krijgen jongeren niet alleen meer kennis over hun eigen lichaam, relaties en seksualiteit, maar leren zij ook respectvol met elkaar om te gaan. Op een breder maatschappelijk niveau draagt positieve seksuele vorming bij aan cultuurverandering en gendergelijkheid (Ford et al., 2019; Gruskin et al., 2019). Niet alleen omdat sekspositieve seksuele vorming zaken als de dubbele seksuele moraal, strikte gendernormen, praktijken rondom *victim blaming* en seksueel grensoverschrijdend gedrag aan de kaak stelt, maar ook omdat het gesprek geopend wordt over wat fijn is aan seks. Om te weten waar je eigen grenzen liggen en die van een ander, is het belangrijk om plezier (en de grenzen daarvan) te kennen en herkennen. Recente ontwikkelingen rondom grensoverschrijdend gedrag bij *The Voice of Holland* en de hoge prevalenties van straatintimidatie illustreren dat er nog veel werk is op dit gebied.

Seksuele vorming op Nederlandse scholen anno nu

Sinds een aantal jaar is er een verschuiving gaande in seksuele vormingslessen op scholen in Nederland; naast de (negatieve) aandacht voor seksuele risico's is er nu ook steeds meer (positieve) aandacht voor seksueel plezier en welzijn (Vanwesenbeeck, 2020). Sinds eind 2012 zijn scholen verplicht om aandacht te besteden aan seksualiteit en diversiteit, waaronder seksuele diversiteit. Scholen zijn echter vrij om hier zelf invulling aan te geven. Het ontbreekt voorsnog aan duidelijke richtlijnen waar het curriculum aan moet voldoen of welke onderwerpen aan bod moeten komen. De verplichting om aandacht te besteden aan seksualiteit en seksuele diversiteit geldt bovendien alleen voor het basisonderwijs en de onderbouw van het voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs. Voor de bovenbouw geldt (nog) geen verplichting.

Het huidige onderwijsaanbod rondom seksuele vorming is momenteel versnipperd, weinig doelgericht, docentafhankelijk, en niet geborgd in een doorlopende leerlijn (Inspectie van Onderwijs, 2016). Er bestaan kwalitatief hoogwaardige en erkende interventies waarin relevante thema's, zoals seksueel plezier en diversiteit, aan bod komen, maar deze worden weinig gebruikt (Rutgers, COC NL en SANL, 2018). Met de steeds hoger wordende gemiddelde leeftijd waarop jongeren seksueel actief worden (18 jaar in 2017; De Graaf et al., 2017), is het bovendien aanbevolen om niet alleen op jongere leeftijd, maar ook in de bovenbouw van de middelbare school, aandacht te hebben voor (positieve) seksuele vorming, omdat er juist dan veel gebeurt en de thema's echt beginnen te leven. Dit is ook geheel in lijn met wat jongeren zelf aangeven te willen (Cense et al., 2019; 2020).

Voor docenten op middelbare scholen is het echter niet altijd eenvoudig om seksuele vormingslessen te verzorgen. Hoewel onderwerpen zoals seksueel plezier, *consent* en diversiteit nu vaak nog niet eens worden aangesneden, blijkt uit recent onderzoek onder studenten van de lerarenopleiding en startende biologiedocenten dat de helft zich onvoldoende voorbereid voelt om de lessen seksuele vorming te verzorgen (Olofsen et al., 2021). Zij worstelen bijvoorbeeld met het feit dat leerlingen niet makkelijk praten over seksualiteit in de klas, dat zij er niets over willen weten of juist de docent uitdagen, of dat leerlingen zich in de les negatief, seksistisch of discriminerend uitlaten. Bovendien geven de docenten aan het moeilijk te vinden om adequaat te reageren op situaties die raken aan seksualiteit in de klas en op school, en om een veilige sfeer te creëren waar iedereen zichzelf kan zijn. Docenten lijken in het bijzonder moeite te hebben met het thema gender. Welwillendheid om gendersensitief te werk te gaan leidt soms, onbedoeld en onbewust, tot de bevestiging van genderstereotypen en binair denken. Een illustratie hiervan is de valkuil van het 'stigmabewustzijn'; wan-

neer de docent eerst beargumenteert dat mensen gediscrimineerd worden door hokjesdenken, en daarna dezelfde hokjes probeert te laten vervagen, worden de hokjes onbedoeld juist weer benadrukt (Felten, 2017).

Hoewel docenten dus op verschillende vlakken uitdagingen ondervinden en hier in hun opleiding (te) weinig op voorbereid worden, is hun rol essentieel voor een succesvolle implementatie van de lessen seksuele vorming (Schutte, 2014). Nu steeds meer scholen het belang inzien van een sekspositieve benadering, zullen docenten - gezien de gevoeligheid van thema's zoals seksueel plezier, zeker in een klas vol pubers - voor additionele uitdagingen komen te staan. Om goede seksuele vorming aan te kunnen bieden aan toekomstige generaties jongeren, is er daarom meer zicht nodig op de organisatie van het seksuele vormingsonderwijs in Nederland, en in het bijzonder de rol van de docent. Want zelfs al zouden erkende, effectief gebleken seksuele vormingsprogramma's van A tot Z worden verplicht op alle scholen, dan nog valt of staat hun effectiviteit met de kennis, attitudes en vaardigheden van degenen die de lessen verzorgen.

Een sekspositieve toekomst

Hoe kunnen we het seksuele vormingsonderwijs in Nederland zo organiseren dat degenen die de lessen verzorgen de kennis, attitudes en vaardigheden hebben die nodig zijn om te kunnen voldoen aan de wensen en behoeftes van jongeren anno 2022? Deze vraag staat centraal in een nieuw onderzoek van de Universiteit Utrecht, in samenwerking met Rutgers, Soa Aids Nederland en Stichting Seksueel Welzijn Nederland, en gesubsidieerd door het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Seksualiteit (FWOS). Op basis van een nationaal representatieve survey onder docenten seksuele vorming en verdiepende focusgroepen met docenten en leerlingen, gaan we in kaart brengen welke uitdagingen zij ervaren of verwachten bij het geven van sekspositieve seksuele vorming, en wat hun behoeften zijn. Op welke manier zouden lerarenopleidingen bijvoorbeeld meer aandacht moeten geven aan seksuele vorming en aan het waarborgen van sociale veiligheid rondom seksualiteit in de klas en in de school? Wat zijn *best practices* als het aankomt op handelingsverlegenheid in de lessen over seksueel plezier? Maar ook: moeten we de lessen seksuele vorming niet overlaten aan gespecialiseerde docenten, die van school naar school gaan en met hun expertise een groot aantal scholen en leerlingen bereiken?

Met dit onderzoek hopen we bij te dragen aan een positieve ontwikkeling van de seksuele gezondheid van toekomstige generaties jongeren. Het vertrek van Ine Vanwesenbeeck laat een gat achter bij de Universiteit Utrecht, maar de focus van haar bijzondere leerstoel zal voortvarend worden voortgezet. Dit is ook nodig, want, om met Ines eigen woorden af te sluiten: 'Sex education is a job never done'.

Woord van dank. Wij danken Marianne Cense van Rutgers voor haar constructieve feedback op een conceptversie van dit artikel.

Literatuur

- Boydell, V., Wright, K. Q., & Smith, R. D. (2021). A rapid review of sexual pleasure in first sexual experience(s). *Journal of Sex Research, 58*(7), 850-862. <https://doi.org/10.1080/00224499.2021.1904810>
- Cense, M., de Grauw, S., & Vermeulen, M. (2019). *Gewoon het taboe eraf halen. Wat leerlingen willen weten van seksuele vorming*. Utrecht: Rutgers.
- Cense, M., de Grauw, S., & Vermeulen, M. (2020). 'Sex Is Not Just about Ovaries': Youth Participatory Research on Sexuality Education in The Netherlands. *Int. J. Environ. Res. Public Health, 17*(22), 8587; <https://doi.org/10.3390/ijerph17228587>
- Felten, H. (2017). *Genderhokjes doorbreken: (hoe) werkt dat? De resultaten van een theorie-gestuurde evaluatie*. Utrecht: Movisie.
- Ferguson, R. M., Vanwesenbeeck, I., & Knijn, T. (2008). A matter of facts... and more: An exploratory analysis of the content of sexuality education in the Netherlands. *Sex Education: Sexuality, Society and Learning, 8*(1), 93-106. <https://doi.org/10.1080/14681810701811878>
- Ford, J. V., Corona Vargas, E., Finotelli, I., Jr., Fortenberry, J. D., Kismödi, E., Philpott, A., Rubio-Aurioles, E., & Coleman, E. (2019). Why pleasure matters: Its global relevance for sexual health, sexual rights and well-being. *International Journal of Sexual Health, 31*(3), 217-230. <https://doi.org/10.1080/19317611.2019.1654587>
- De Graaf, H., van den Borne, M., Nikkelen, S., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). Seks onder je 25°. *Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Utrecht: Rutgers en Soa Aids Nederland.
- Gruskin S., Yadav V., Castellanors-Usigli A., Khizanishvili G., Kismödi E. (2019). Sexual health, sexual rights and sexual pleasure: meaningfully engaging the perfect triangle. *Sexual and Reproductive Health Matters 27*(1):29-40. <https://doi.org/10.1080/26410397.2019.1593787>
- Haberland N., Rogow, D. (2015). Sexuality education: emerging trends in evidence and practice. *Journal of Adolescent Health, 56* (S15-S21). <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2014.08.013>
- Hanbury, A., & Eastham, R. (2016). Keep calm and contracept! addressing young women's pleasure in sexual health and contraception consultations. *Sex Education, 16*(3), 255-265. <https://doi.org/10.1080/14681811.2015.1093925>
- Higgins, J.A., Hirsch, J.S. (2008). Pleasure, power and inequality: incorporating sexuality into research on contraceptive use. *American Journal of Public Health, 98*(10), 1803-1813. <https://doi.org/10.2105/AJPH.2007.115790>
- Hirst, J. (2013). 'It's got to be about enjoying yourself': young people, sexual pleasure, and sex and relationships education. *Sex Education, 13*(4), 423-436. <https://doi.org/10.1080/14681811.2012.747433>
- Inspectie Onderwijs (2016). *Omgaan met seksualiteit en seksuele diversiteit. een beschrijving van het onderwijsaanbod van scholen*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Kåggesten, A., Van Reeuwijk, M. (2021). Healthy sexuality development in adolescence: proposing a competency-based framework to inform programmes and research. *Sexual and Reproductive Health Matters, 29*(1), 104-120. <https://doi.org/10.1080/26410397.2021.1996116>
- Kettrey, H.H. (2018). "Bad girls" say no and "good girls" say yes: sexual subjectivity and participation in undesired sex during heterosexual college hookups. *Sexuality & Culture, 22*, 685-705. <https://doi.org/10.1007/s12119-018-9498-2>
- Laan, E.T.M., Klein, V., Werner, M.A. van Lunsen, R.H.W., & Janssen, E. (2021). In pursuit of pleasure: A biopsychosocial perspective on sexual pleasure and gender. *International Journal of Sexual Health, ahead of print*, 1-21. <https://doi.org/10.1080/19317611.2021.1965689>
- Maas, M.K., & Lefkowitz, E.S. (2015). Sexual esteem in emerging adulthood: Associations with sexual behavior, contraception use, and romantic relationships. *Journal of Sex Research, 52*(7), 798-806. <https://doi.org/10.1080/00224499.2014.945112>
- Olofsen, S., Coehoorn, I., Verloop, J., & Reitzema, E. (2021). *Seksuele en relationele vorming en integriteit. Lerarenopleiding biologie. Ervaring van aankomende en beginnende docenten*. Rutgers en Stichting School & Veiligheid.

- Rutgers, COC Nederland en Soa Aids Nederland (2018). *Visiedocument voor ontwikkelteams - Thema: kerndoelen seksualiteit en seksuele diversiteit en de borging van seksuele en relationele vorming (PO, VO en SO). Persoonlijke communicatie.*
- Schutte, L., Meertens, R., Mevissen, F.E.F., Schaalma, H., Meijer, S., & Kok, G. (2014). Long Live Love: The implementation of a school-based sex-education program in the Netherlands. *Health Education Research, 29*(4):583-597. <https://doi.org/10.1093/her/cyu021>
- Scott-Sheldon, L. A. J., & Johnson, B. (2006). Eroticizing creates safer sex: A research synthesis. *The Journal of Primary Prevention, 27*(6), 619-640. <https://doi.org/10.1007/s10935-006-0059-3>
- Vanwesenbeeck, I. (2020). Comprehensive Sexuality Education. *Oxford Research Encyclopedia, Global Public Health*. Oxford University Press, USA.
- Vanwesenbeeck, I., Cense, M., Van Reeuwijk, M., & Westeneng, J. (2021). Understanding sexual agency. Implications for sexual health programming. *Sexes, 2*(4), 378-396. <https://doi.org/10.3390/sexes2040030>
- World Bank (2021). *Adolescent fertility rate (birth per 1,000 women ages 15-19)*. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/SP.ADO.TFRT>

ADVERTENTIE

Pelvitec

Gladde siliconen pelottes
Diverse sets óf per stuk te bestellen
Meer informatie:
www.pelvitec.nl of mail naar info@pelvitec.nl